

М.І. Наровський

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ОСЯГНЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАЦІЯ»

У статті висвітлено розвиток поняття «нація», проаналізовано та класифіковано наукові погляди щодо його визначення, на основі чого сформульовано дефініцію цього поняття з огляду на багатонаціональність сучасної держави.

Україна є багатонаціональною державою, в якій мешкають українці, росіяни, білоруси, молдавани, кримські татари тощо, загалом 130 національностей та народностей, які складають її населення. Сучасний період розбудови України як суверенної держави характеризується не лише докорінними змінами у соціальному устрої, економічній, політичній і культурній сферах, але й у структурі соціуму, в характері соціальних, міжнаціональних, міжконфесійних та інших типів відносин. У пострадянському просторі ще триває процес розмежування націй і народностей, які прагнуть до побудови власних незалежних держав, що, з одного боку, часто призводить до міжетнічних конфліктів, а з іншого – зумовлює посилену увагу до проблем відродження і формування національної самосвідомості як на особистісному, так і на загальносуспільному рівнях, утвердження національної мови в статусі державної, відродження національних культур, традицій, звичаїв, обрядів тощо.

Серед науковців дотепер відсутня єдність у підході до визначення поняття «нація», що є багатогранною категорією, градаціями якої є рід, плем'я, народність згідно з одним значенням цього поняття. Стосовно сучасного розуміння нації, то воно відповідає розвинутому індустріальному та постіндустріальному суспільству із сильною самоідентифікацією.

Основною **метою роботи** є дослідження розуміння поняття «нація» в історичному та філософському розрізах. Мета дослідження обумовила постановку і розв'язання таких завдань.

1. Проаналізувати розвиток поняття нації в роботах, присвячених його інтелектуальному осягненню.

2. Класифікувати проаналізовані концепції щодо визначення зазначеного поняття. Об'єктом цього наукового дослідження є феномен нації.

Предметом аналізу виступає розуміння поняття нації мислителями та науковцями у різні часи.

Передовсім необхідно зазначити, що нація починає усвідомлюватися як феномен вже у V – IV ст. до н.е. Тоді ж етнічний принцип утверджується як основа державотворення. Описуючи племена і народи, їхню культуру і звичаї, Геродот, Плутарх, Страбон формували засади етнології. У трактатах Арістотеля, Платона, Сократа, Цицерона та інших мислителів Античності зароджуються елементи етнополітології. Ідеї вільного розвитку культур, справедливої боротьби проти гноблення з'явилися майже водночас із пошуками моделей ранніх федерацій та конфедерацій, обґрунтуванням недоторканості кордонів, поваги до законів тощо [1, с. 24].

Зосередимося на наукових теоріях та підходах до поняття «нація», а також на деяких переломних моментах у становленні етнології.

Вивчаючи еволюцію поняття «нація», насамперед слід звернутися до поглядів Дж. Віко, адже є підстави вважати цього італійського філософа та соціолога першим дослідником цього феномену. Роботою «Засади нової науки про загальну природу націй» [2] він свого часу підняв філософію історії на новий щабель і заснував новий напрямок – психологію народів. Не заперечуючи існування божественного перста, від якого, зрештою, виходять закони історії, Дж. Віко вважав, що людство в особі націй розвивається в силу певних внутрішніх причин. На думку філософа, як людина у своєму житті від народження до смерті переживає три періоди – дитинство, юність і зрілість, так і кожен народ у своєму розвитку, від народження до загибелі, проходить три епохи – божественну, героїчну і людську. При цьому розвиток всіх народів, вважав він, відбувається паралельно. Держава виникає в героїчну епоху як панування аристократії і перетворюється на демократію в людську епоху. В демократичній державі тріумфує демократія і «природна справедливість». Надзвичайно цінним положенням вчення Дж. Віко є, зокрема, думка про те, що всі нації, як варварські, так і культурні, якими б величезними проміжками місця і часу вони не були відділені, дотримуються трьох загальних вічних звичаїв: релігійних обрядів, шлюбів і поховань, з яких, власне, і починається культура. Кожен народ, досягнувши зрілості, приходить до занепаду, після чого починається новий кругообіг. У такий спосіб ним була обґрунтована теорія історичного кругообігу, що справила значний вплив на весь подальший розвиток філософії історії.

В епоху формування національних держав націю розуміли як об'єднання громадян, волю індивідів, реалізовану через суспільний договір, що й відбито у знаменитому визначенні нації як повсякденного плебісциту, наведеному К. Реннером у його сорбонській лекції 1882 року. Можна навіть сказати, що термінологічний «одяг» поняттю «нація» дав саме К. Реннер наприкінці ХІХ ст. у роботі «Нація і держава» [3, с. 39].

Значно пізніше, у другій половині минулого століття, у бурхливій полеміці про природу нації й націоналізму в західній науці затверджується наукова традиція, в основу якої покладено сформульоване Х. Коном розуміння «націоналізму як первинного, формувального чинника, а нації – як його похідної, продукту національної свідомості, національної волі і національного духу» [4]. В роботах його найбільш відомих послідовників багаторазово стверджуються й закріплюються висновки про те, що «саме націоналізм породжує нації, а не навпаки» [5, с. 127], «націоналізм не є пробудженням націй до самоусвідомлення: він знаходить їх там, де їх не існує», «нація, яка видається націоналістам “народом”, є продуктом націоналізму», та виникає з того моменту, коли група впливових людей вирішує, що саме так має бути [6, с. 31].

Територіально-політична концепція нації в Західній Європі, перша й досить довго єдина, була сформульована енциклопедистами, що розуміли націю як «групу людей, що мешкають на одній території і підвладні одним законам і правителям». Ця концепція виникла в епоху Просвітництва – тоді, коли інші способи легітимації влади були дискредитовані й у державній ідеології затвердилося розуміння нації як суверена. Саме тоді «нація була усвідомлена як співтовариство, оскільки ідея спільності національних інтересів, ідея національного братерства переважала в цій концепції над будь-якими ознаками нерівності й експлуатації всередині цього співтовариства» [7, с. 32].

У сучасній західній науці лише Е. Сміт здійснив спробу обґрунтувати правомірність і необхідність співіснування цих підходів. Він зауважив, що шляхи формування націй багато в чому залежать від етнокультурної спадщини етнічних спільнот, які їм передують, і від етнічної мозаїчності населення тих територій, на яких і відбувається становлення націй. Ця залежність є для нього підставою для виділення «територіальних» і «етнічних» націй і як різних концепцій націй, і як різних типів їхньої об'єктивності. Згідно з територіальною концепцією «нація – це населення, що має спільне ім'я, що володіє історичною територією, спільними міфами й історичною пам'яттю, має спільну

економіку, культуру, спільні права й обов'язки для своїх членів». Етнічна ж концепція нації, навпаки, «прагне замінити звичаями і діалектами юридичні коди й інститути, що утворюють цемент територіальної нації... навіть загальна культура і “громадянська релігія” територіальних націй мають свій еквівалент в етнічному шляху і концепції: віра в спокутувальні якості й унікальність етнічної нації». Важливо підкреслити, що Е. Сміт вважає ці концепції лише ідеальними типами, моделями, водночас насправді «кожна нація має риси як етнічної, так і територіальної» [8, с. 14].

У новітній вітчизняній етнополітології ми знаходимо історіографічний факт, що свідчить про спроби подолання вищезазначеного антагонізму змістовної інтерпретації поняття «нація». Е. Кисрієв пропонує «по-новому поглянути на “конфлікт” двох основних, здавалося б, несумісних підходів до тлумачення поняття нації». Він упевнений у тому, що «їх конфліктність лежить не в площині змісту, а в практиці конкретного історичного процесу». Сутність проблеми цей дослідник вбачає в тому, що «політична єдність не буде стійкою без визначеної уніфікації всього етнічного розмаїття в ній... водночас етнічна єдність на певному етапі розвитку свого буття може набути самосвідомості і втягнутися в процес свого національного (політичного) самовизначення». Саме «такого роду конкретні ситуації», стверджує Е. Кисрієв, і «породжують “концептуальні” розбіжності у визначенні нації» [9, с. 9]. Однак ми вважаємо, що розбіжності у трактуванні нації виникають не з цих метаморфоз етнічного і політичного. Концептуальні антагонізми породжені принципово різним розумінням етнічного як такого: трактуванням нації як стадії розвитку онтологізованого етнічного співтовариства в одному випадку і принципово позаетнічного розуміння нації як співгромадянства – в іншому. Сутність конфлікту полягає не в тому, що один термін використовують для маркування різних соціальних субстанцій, а в тому, що одна з цих субстанцій – міф. Поза цим конфліктом суперечка про змістовну насиченість поняття «нація» видається суто термінологічною і такою, що передбачає досягнення консенсусу.

Відомий російський дослідник Р. Абдулатіпов, аналізуючи різні концепції націй, зауважує, що в нас (на відміну від Заходу) «зовсім інші погляди на розвиток нації. Нації тут розглядаються як етнокультурні утворення, прив'язані до визначеної території, зі своїми традиціями, звичаями, моральністю тощо». Вчений збагачує перелік іманентних, як йому здається, властивостей цього феномену: «Нація – це культурно-історична спільність із самобутніми проявами мови, традицій, характеру, усього різноманіття духовних рис. Нації – найважливіші суб'єкти політичного, соціально-економічного і духовно-морального прогресу держави» [10, с. 31-32].

Усі наявні теорії і концепції етнічності на Заході може бути зведено до трьох основних методологічних підходів: примордіалізм, інструменталізм (він ще відомий як ситуаціонізм) і конструктивізм.

Слід звернути увагу, насамперед, на те, що в теоріях примордіалістського підходу виділяються два напрямки: соціо-біологічний та еволюційно-історичний. Прибічники першого розглядають етнічність як об'єктивну визначальну (примордіальну, тобто споконвічну) характеристику людства. Цей феномен вони пояснюють за допомогою еволюційних ідей як явище, детерміноване генетичними і географічними чинниками, трактуючи етнічність як «розширену родинну групу» чи як «розширену форму родинного добору і зв'язку» [1, с. 117].

Для теоретиків другого – еволюційно-історичного – напрямку етноси є соціальними, а не біологічними спільнотами, пов'язаними із соціально-історичним контекстом. Це – реальні групи з властивими їм визначальними рисами – мовою, культурою, ідентичністю.

До 60 – 70-х років ХХ сторіччя у світовій науці примордіалістській підхід, переважно його другий напрямок, домінував, а в радянському суспільствознавстві був фактично єдиним до початку 90-х років.

У радянський час надзвичайно потужно розвивалася теорія етносу. Основним досягненням радянської методології у вивченні людського суспільства, серед іншого й етногенезу, був її історизм, тобто осмислення соціальних явищ у їхньому тривалому розвитку.

Вагоме місце в цих дослідженнях посідають роботи П. Кушнера, зокрема, його монографія «Этнические территории и этнические границы» [11, с. 212], де він підкреслює значення територіальної взаємодії етнічних співтовариств для процесів їхнього формування і розвитку, а також роль національної (етнічної) самосвідомості як етнічного визначника. Для розрізнення народів він пропонував звертати увагу на мову, а також форми життя, одягу, кулінарію й інші елементи матеріальної культури. На думку науковця, значно складніше використовувати для цієї мети відмінності в галузі соціального порядку й явища духовної культури.

Найбільший внесок у розроблення теорії етносу зробив Ю. Бромлей, що визначав етноси як сталі сукупності людей, що характеризуються визначеними власними етнічними властивостями (мовою, культурою, етнічною самосвідомістю, закріпленими у самоназві). Ці властивості формуються лише за відповідних умов – територіальних, природних, соціально-економічних, державно-правових [12, с. 125].

Соціо-біологічний напрямок примордіалістського підходу в російській суспільствознавчій літературі репрезентовано концепцією Л. Гумільова, який розглядав етнос як природний, біологічний феномен, джерелом розвитку якого є пасіонарний поштовх. Якщо у своїх ранніх роботах він трактував етнос як біологічну одиницю, то в 80-х роках ХХ сторіччя запропонував вважати визначальними у його формуванні і розвитку такі чинники, як ландшафт, клімат тощо. При зміні ландшафту, стверджує дослідник, етнос втрачає свою природу і зникає [13, с. 117].

Слід зазначити, що примордіалістського підходу дотримуються і такі відомі українські вчені, як В. Наулко, А. Пономарьов та інші, які ґрунтовно та плідно працюють над розв'язанням актуальних проблем етнонаціонального розвитку українського суспільства.

У середині 70-х років ХХ сторіччя як реакція на неможливість примордіалізму обґрунтувати причини зростання національних рухів сучасного світу в західній науці виникає інша інтерпретація етносу, відповідно до якої він розглядається як інструмент, що використовується політиками в досягненні своїх інтересів. Такий підхід дістав назву інструменталізму, або ситуаціонізму.

Таке розуміння етносу є характерним, передусім, для політологічних досліджень міжетнічних відносин і сформувалося переважно в межах політології і соціології. На відміну від примордіалістів, творці інструменталістського підходу (Дж. Бентлі, К. Нейгел, С. Олзак й ін.) орієнтуються не на пошук об'єктивних основ етнічності (вони визнають існування етносу як факт), а на виявлення тих функцій, що виконують етнічні співтовариства. Ґрунтуючись на функціоналізмі і прагматизмі, прибічники інструменталізму вважають етнічність продуктом етнічних міфів, що створюються для досягнення визначеної вигоди й одержання влади. У цьому контексті етнічність розуміють як ідеологію, що формує еліта з метою мобілізації мас на боротьбу за владу.

Неабиякого поширення в сучасній науці набув третій – конструктивістський – підхід до розуміння етнічної спільності, що визначає нації, етноси як інтелектуальні конструкції вчених, політиків, завдяки яким системі освіти, розгалуженій мережі засобів масової інформації вдається передавати власні ідеї масам, активно впливати на них.

Етнічність, згідно з позицією конструктивістів, – процес конструювання вигаданих співтовариств, що спирається на фундамент віри в те, що вони поєднані природними зв'язками, єдиним типом культури, ідеєю про спільне походження і спільне історичне минуле [14]. Представником конструктивістського підходу в Росії є В. Тішков, на переконання якого, нація – це внутрішньогрупова дефініція, і вона не може стати чіткою науковою чи конституційною формою. Це ж стосується ще більш містичної категорії «етнос» [15, с. 112].

Інший дослідник – Д. Драгунський – також вважає етнос фізично не існуючим і розуміє це як довільний вибір особистістю референтної групи [16, с. 27].

Щодо конструктивістського підходу необхідно звернути увагу на те, що його прибічники, незважаючи на інтерпретацію етнонації як соціального інструменту, визнають її існування як такої, що здатна впливати на поведінку людей, мобілізувати їх на досягнення визначених цілей. У процесі залучення членів етнічної групи до колективних дій, спрямованих на розв'язання політичних, соціально-економічних завдань, провідна роль належить еліті, лідерам, що, маючи власні цілі, не завжди відстоюють інтереси народу [17].

Кожний з розглянутих методологічних підходів щодо розуміння етнічності має як сильні, так і слабкі позиції. Однак дедалі очевиднішим стає те, що осмислити таку складну і багатогранну наукову проблему, як природа етнічного феномену в межах однієї методологічної моделі неможливо.

Водночас необхідно підкреслити, що переважна більшість українських дослідників у трактуванні природи етнічності надає перевагу примордіалістській парадигмі.

Так, термін «нація», в який у попередніх визначеннях вкладається переважно етнічний зміст, стає наріжним каменем на шляху взаєморозуміння дослідників цього феномену. За відсутності спеціальних пояснювальних інтродукцій часто навіть з контексту роботи не можна зрозуміти, якого саме погляду дотримується той або інший автор, вживаючи цей термін. Це створює часом майже нездоланні труднощі для історіографічних інтерпретацій і наукової критики. Єдина можливість зберегти комунікативний простір у науці – це досягнення консенсусу, відповідно до якого термін «нація» вживається суто в його політичному значенні, в якому його вживає наразі більшість наших закордонних колег.

У своїй фундаментальній праці «Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма» [6] Б. Андерсен характеризує націю як «уявне політичне співтовариство», і уявляється воно, згідно з таким підходом, «як щось неминуче обмежене, але водночас суверенне». Дефініція була настільки точною, що стала своєрідним символом, лицарським девізом наукового співтовариства конструктивістів.

Зрозуміло, що таке політичне співтовариство є співгромадянством, індиферентним до етнокультурної ідентичності своїх членів. Нація, за такого підходу, виступає як «багатовіснечне за своїм складом утворення, основними ознаками якого є територія і громадянство». Саме таке значення має досліджувана нами категорія в міжнародному праві, і саме з таким навантаженням уживається вона в офіційній мові міжнародних правових актів: «“Нація” трактується як населення, що проживає на території держави... Поняття “національна державність” має в міжнародно-правовій практиці “загальногромадянський” зміст, а поняття “нація” і “державна” складають єдине ціле», – зауважує російський дослідник В. Тішков [18, с. 15].

Таке розуміння нації намагався впровадити в масову свідомість російського народу колишній президент РФ Б. Єльцин, коли усвідомив усю згубність своїх закликів до політичної суверенізації на етнічній основі. В одному зі своїх Послань Федеральним зборам він зненацька заявив: «Безліч національних проблем породжено суперечливістю двох споконвічно закладених в основу державного устрою принципів... протиріччя між ними будуть згладжуватися на основі нового, закладеного в Конституції розуміння нації як співгромадянства» [19].

Характерною є позиція В. Тішкова у полеміці про коректність і корисність уживання терміна «нація» в науковій і політичній риторичі. Імовірно, ця дефініція після численних і малообґрунтованих докорів з боку концептуальних опонентів викликає в головного пропагандиста конструктивістських ідей у Росії гострі заперечення. Він констатує той цілком очевидний факт, що «труднощі з визначенням поняття “нація” пов'язані не зі складністю обумовленої матерії, а з епістемілогічно неправильною посилкою

додати значущість об'єктивної категорії по суті порожньому, але впливовому слову, що стало емоційним, за виняткове володіння яким сперечаються дві форми соціального угруповання людей – держави і етнокультурні спільноти» [20, с. 85]. В. Тішков відмовляє «нації» у праві бути науковою категорією і переконує своїх читачів у тому, що це не більш ніж «політичне гасло і засіб політичної мобілізації». З категоричністю зневіреного пише він про те, що «складаючись майже з одних виключень, застережень і протиріч, це поняття як таке не має права на існування і повинно бути вилучене з мови науки». Слідом за Р. Брубекером, В. Тішков дійде висновку про те, що через перевантаженість змістами і зайву політизованість термін «нація» повинен бути вилучений з політичного вживання, оскільки феномен, що маркується цим терміном, «просто не існує», а тому слід «забути про нації».

Відомою антитезою позиції В. Тішкова можна вважати і точку зору Г. Сетона-Ватсона, який «дійшов до висновку, що неможливо дати якого-небудь наукового визначення нації, незважаючи на той факт, що цей феномен існує тривалий час і буде існувати в майбутньому» [21, с. 5]. На відміну від В. Тішкова, він не сумнівається в реальності самого феномену, але, попри все це, свідомо відмовляється від усіляких спроб відповідної категоризації.

Ціла група дослідників, що присвятили себе дослідженням нації і націоналізму, констатують той факт, що «багато вчених, розглядаючи доктрину націоналізму, просто відмовляються від визначення нації. Вони або користуються змістом, що інтуїтивно розуміється, або взагалі вважають його винаходом націоналістів». Так, Е. Хобсбаум свою роботу, присвячену досліджуваній нами проблемі, починає з відмови від будь-яких спроб дати апріорне визначення нації. Він переконаний у тому, що об'єктивні критерії (мова, етнос, територія) приречені на провал через те, що лише деякі безсумнівно національні утворення мають вищеперераховані ознаки. Що ж стосується суб'єктивних критеріїв, таких як почуття приналежності до нації чи бажання ввійти в її склад, – вони не лише не пояснюють, що таке нація, але і ведуть до небезпечної омани, що бажання скласти єдину націю достатньо для того, аби вона з'явилася на світ. У силу цих розумінь Е. Хобсбаум називає «нацією» будь-яку велику групу людей, що вважають себе її членами. Але в контексті нашої теми важливо те, що «нація визнається соціальним утворенням лише остільки, оскільки вона пов'язана з визначеним типом сучасної територіальної держави, з “нацією – державою”, і міркувати про нації і національності поза цим контекстом не має... ніякого змісту» [22, с. 19].

Отже, на підставі вищезазначеного та в умовах сьогоденних міграційних процесів на земній кулі можна дійти висновку, що «нація» в сучасному розумінні – це, насамперед, політична спільнота, держава, яка поєднує в собі носіїв різноманітних мов, культур, релігій, національностей, які співіснують разом та ставлять перед собою спільні цілі щодо досягнення своїх фізичних та емоційних інтересів, тобто об'єднані національною ідеєю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курас І.Ф. Етнополітологія: перші кроки становлення / Курас І.Ф. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
2. Вико Дж. Основа новой науки об общей природе наций [Электронный ресурс] / Дж. Вико. – Режим доступа : <http://abuss.narod.ru/Biblio>. – Заголовок с экрана.
3. Політологічні та соціологічні студії : зб. наукових праць. – Чернівці : Рута, 2005. – Т. III. – 432 с.
4. Kohn H. The Idea of Nationalism. The Study in its Origins and Background / Kohn H. – N.Y., 1945. – 800 p.
5. Геллнер Э. Нации и национализм / Геллнер Э. – М. : Прогресс, 1991. – 106 с.
6. Андерсен Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Андерсен Б. – М., 2001. – 288 с.
7. Коротея В.В. Энтони Смит: историческая генеалогия современных наций / В.В. Коротея // Национализм и формирование наций. Теории – модели – концепции / РАН ; Институт славяноведения и балканистики ; Междунар. фонд югославян. исслед. и сотрудничества. – М. : Слав. Летопись, 1994. – 197 с.

8. Smith A. National Identity / Smith A. – L., 1991. – 244 p.
9. Кисриев Э.Ф. Национальность и политический процесс в Дагестане / Кисриев Э.Ф. – Махачкала : ОГИ, 1998. – 224 с.
10. Абдулатипов Р.Г. Парадоксы суверенитета. Перспективы человека, нации, государства / Абдулатипов Р.Г. – М. : Славянский диалог, 1995. – 220 с.
11. Кушнер П.И. Этнические территории и этнические границы / Кушнер П.И. – М. : АН СССР, 1951. – 280 с.
12. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография / Бромлей Ю.В. – М., 1973. – С. 264.
13. Гумилев Л.Н. Этносфера. История людей и история природы / Гумилев Л.Н. – М. : Экспрос, 1993. – 576 с.
14. Баграмов Э.А. Национальная идея : опыт историко-политологического исследования [Электронный ресурс] / Э.А. Баграмов. – Режим доступа : www.ispr.ru/BIBLIO/JURNAL/Evra/eurasia050102bagram.htm. – Заголовок с экрана.
15. Тишков В.А. Этнический конфликт в контексте обществоведческих теорий / В.А. Тишков // Социальные конфликты : экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. – Вып. 2. – Ч. 1. – М., 1992. – С. 112.
16. Драгунский Д.В. Навязанная этничность / Д.В. Драгунский // Полис. – 1993. – № 5. – С. 24-31.
17. Лысенко И.С. Теоретико-методологический аппарат исследования межэтнических отношений в советской и современной российской науке [Электронный ресурс] / И.С. Лысенко. – Режим доступа : <http://sib-subethnos.narod.ru/p2005/Lisenko1.htm>. – Заголовок с экрана.
18. Тишков В.А. Межнациональные отношения в Российской Федерации / В.А. Тишков ; ИЭА РАН. – М., 1993. – 73 с.
19. Ельцин Б.Н. Об укреплении Российского государства : Послание Президента Российской Федерации Федеральному собранию / Б.Н. Ельцин // Российская газета. – 1994. – 25 февраля.
20. Тишков В.А. Очерки теории и политики этничности в России / Тишков В.А.; ИЭА РАН. – М. : Рус. мир, 1997. – 532 с.
21. Seton-Watson H. Nations and States. An Enquire into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism / Seton-Watson H. – Boulder, Colorado, 1977. – 564 p.
22. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года [Электронный ресурс] / Э. Хобсбаум. – СПб., 1998. – Режим доступа : http://aleksandr-kommari.narod.ru/hobsbaum_nacii.html. – Заголовок с экрана.

М.И. Наровский

Социально-философское измерение интеллектуального постижения понятия «нация»

В статье освещено развитие понятия «нация», проанализированы и классифицированы позиции исследователей относительно его определения, на основе чего сформулирована дефиниция этого понятия с учётом многонациональность современного государства.

M.I. Narovskyy

Social-Philosophy Measurement of the Intellectual Understanding of the Notion «Nation»

In the research the development of the notion «nation» is dealt with, the views on determinations of the notion «nation» are classified and analysed, the determination of nation for modern multinational state is defined.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2009.